DINAMICA REGIONALĂ A OPȚIUNILOR POLITICE 1996-2000

SEBASTIAN LĂZĂROIU
Centrul de Sociologie Urbană și Regională

Există o relație de dependență între vot și geografie? Care sunt principalele lecții pe care le putem din trage din ultimele alegeri comparativ cu cele din 1996 ? Studiind schimbările de profil regional al votului putem dezvălui semnificații ascunse ale opțiunilor politice. Spre exemplu cum se întâmplă că votul pentru PRM în 2000 corelează atât de mult la nivel de localitate cu votul pentru CDR în 1996 în unele zone vestice ale țării și în banda estică săracă a Moldovei? Motivele sunt diferite, chiar dacă există un singur motor al acestui tip de opțiune: frustrarea. În vreme ce în zona Transilvaniei sentimentele naționale au fost dezamăgite de guvernarea CDR, în Moldova estică CDR nu afost niciodată prea popular. Opțiunile negative din 1996 (împotriva PDSR), de care CDR a beneficiat cel mai mult, s-au convertit cu ușurință în vot pentru PRM în 2000. Lecția pe care o putem desprinde este următoarea: un nivel înalt de așteptări duce la o creștere a frustrării iar voturile negative se transformă până la urmă în protest (mesajul principal al unor partide precum PRM).

DE CE O HARTĂ A OPȚIUNILOR POLITICE?

O hartă a opțiunilor politice poate să pară destul de neinteresantă în peisajul tranziției din România. Se poate vorbi de o regionalizare a votului pentru partide? Există zone compacte de dominație a unui partid sau altul, cu excepția UDMR care acumulează votul etnic din Harghita și Covasna? Există resorturi regionale sau locale care determină opțiunea pentru un anumit partid? În România partidele regionale nu par să fi avut succes și e suficient să aruncăm o privire în urmă către Partidul Moldovenilor constituit la Iași în jurul unui primar performant, bun administrator, dar cu o viziune politică naivă, pare-se, dacă ar fi să judecăm după rezultatul în alegeri obținut de acest partid. Cu siguranță că există diferențe regionale puse în evidență de mai multe hărți: de exemplu se poate vorbi de o hartă a sărăciei comunitare care indică zone de dezvoltare, pungi de sărăcie în formare, decalaje locale și regionale bine determinate de formele de relief, de influențele istorice și de politica regimului comunist. În ce măsură aceste hărți sunt o reprezentare a opțiunilor politice din România? Am auzit în campania electorală vorbindu-se de „bătălia pentru Ardeal", de „cucerirea zonei rurale", toate aceste sintagme jurnalistice care erau expresia unor strategii electorale. Oameni politici sau jurnaliști, precum și așa numiți „campaigners" (specialiști în campanii electorale) avertizează asupra dorințelor și aspirațiilor diferite ale unor categorii de populație, care trăiesc concentrate în anumite zone geografice sau administrative, conștientizând necesitatea mesajului diferențiat al partidelor și candidaților. Zonele geografice sunt chiar împărțite de unii în zone de stânga și zone de dreapta, sugerând concentrarea votului de stânga și de dreapta în anumite tipuri de localități sau granițe teritoriale. Este aceasta o realitate? Dacă răspunsul este pozitiv atunci avem o importantă constrângere pentru partidele politice. Un partid care se consideră „de dreapta"[1] nu va

[1] Nu discut aici relevanța acestor concepte difuze de „stânga" și „dreapta" așa cum sunt folosite în România.

putea spera să penetreze o zonă de stânga, cum și invers, ambițiile partidelor declarate de stânga sunt moderate de reprezentarea unui conglomerat teritorial de dreapta.

Votul are determinanți sociali și demografici. Asupra acestei afirmații nu ar trebui să insistăm prea mult, de vreme ce mai multe studii realizate după 1990 în România, au pus în evidență aceste relații structurale. Votul este vehicolul aspirațiilor, frustrărilor din viața de zi cu zi a oamenilor. Mai importantă decât o simplă hartă a politicului din România este o hartă dinamică a votului. Ea ar trebui să vorbească de la sine despre complexul de schimbări economice și sociale care s-au produs într-o anumită perioadă. Dinamica vieții politice românești ne arată, la rândul ei, că nu este inutil să reflectăm asupra schimbării. Să ne gândim doar că în 1996 cu un prag de 3%, erau reprezentate în Parlament partide precum: PDSR, CDR (cu doi piloni importanți: PNȚ-CD și PNL), PD (alături de un „partid insignă" – mic și prestigios – PSDR), UDMR, PUNR și PRM. În anul 2000, cu un prag de 5%, sunt reprezentate în forul legislativ PDSR (alături de doi mici sateliți, PUR și PSDR), UDMR, PNL, PRM și PD. PNȚ-CD, dirijorul guvernării între 1996-2000, într-o alianță cu rămășițe reconstituite ale fostului CDR (UFD, ANCD) ratează intrarea în Parlament. Fostul președinte al României, Emil Constantinescu renunță la confruntarea electorală și lasă loc altor doi candidați, cu o popularitate mai mare, în zona partidelor care l-au sprijinit în 1996.

Față de anii 1990 și 1992, dinamica politică este mult mai spectaculoasă numai de ar fi să considerăm aceste evenimente. Recapitulând istoria politică a acestui deceniu putem observa câteva particularități ale momentelor electorale, exerciții inedite de democrație post-comunistă:

– 1990 restabilirea echilibrului într-o lume dominată de instabilitate și haos

– 1992 (după alegerile locale) constituirea unui agregat politic de opoziție puternic și fragmentarea blocului social-democrat (primul guvern de coaliție)

– 1996 alternanța la guvernare

– 2000 votul pragmatic

Toate aceste semnificații asociate momentelor electorale ne demonstrează că destinul democrației românești, de după 1989, parcurge o traiectorie firească, de maturizare și că în lipsa unor alte mecanisme de control al guvernării, introducerea buletinului de vot în urnă reprezintă un gest, din ce în ce mai semnificativ pentru cei care vor să-și asigure supraviețuirea pe scena politică.

În contextul unei asemenea dinamici politice, desigur că prezintă interes schimbările pe harta votului politic din România. Ne vom rezuma doar la a studia această dinamică pentru partidele importante, reprezentative din punct de vedere al pragului formal de 5%: PDSR, CDR (incluzând aici PNL și PNȚ-CD chiar dacă 2000 a fost un an de bifurcație pentru destinele celor două partide), PD, și PRM, excluzând UDMR din motive ușor de înțeles[2].

PRM

Vom începe cu acest partid deoarece dinamica sa pe termen lung și scurt a fost cea mai spectaculoasă din întreg peisajul politic. În 1996, Partidul România Mare obținea 546.414[3] voturi valabil exprimate din totalul de 12.238.409, ceea ce înseamnă o pondere de aproximativ 4,5%, la vremea respectivă suficient pentru a reprezenta alegătorii în forul legislativ. La alegerile pralamentare din 2000, PRM obține aproximativ 2,1 milioane de voturi valabil exprimate, ceea ce înseamnă o creștere de aproape 4 ori, iar ponderea sa în totalul voturilor valabil exprimate a fost de aproape 19%.

Dacă în 1996 PRM obținea scoruri ușor peste medie în Moldova și București, în anul 2000, predominanța sa (calculată în raport cu media) se mută în Dobrogea și Oltenia. Și

[2] UDMR are un electorat relativ constant, concentrat în zone bine delimitate în care trăiește populație de etnie maghiară. Schimbările de la un moment electoral la altul, pe criterii regionale, sunt nesemnificative.

[3] Deoarece votul pentru Senat și cel pentru Camera Deputaților nu diferă foarte mult după cum arată experiență tuturor alegerilor parlamentare după 1990, voi considera în analizele mele doar votul pentru Camera Deputaților.

Tabelul 1. Ponderea PRM pe regiuni istorice 1996-2000

	1996	2000
Moldova	5,5%	18,2%
Muntenia	4,9%	19,4%
Dobrogea	4,9%	22,6%
Oltenia	4,9%	23,2%
Crișana Maramureș	3,4%	19,8%
Transilvania	3,2%	19,0%
Banat	2,7%	17,6%
București	5,4%	18,8%
Total	4,5%	19,5%

Sursă: CNS

totuși gruparea pe regiuni istorice poate fi înșelătoare. Dacă vom studia județele în care PRM a obținut procente peste media la nivel național, vom observa într-adevăr că Oltenia are cinci județe – Gorj, Dolj, Olt, Mehedinți, Vâlcea – în acest pluton; Dobrogea cu cele două județe, Tulcea și Constanța, se află în aceeași grupă de unități administrative, însă apar în aceeași grupă județe precum: Hunedoara, Alba, Bistrița-Năsăud, Mureș, Cluj, Sibiu, adică o zonă destul de compactă a Transilvaniei central-sudice (care exclude județele Harghita și Covasna, majoritar maghiare, plus județele Brașov și Sălaj). De asemenea Arad și Maramureș, din zona Crișana-Maramureș, se află în aceeași grupă de județe cu scoruri ale PRM peste media la nivel național.

Cunoscând caracterul mesajelor PRM, ce urmează o linie naționalistă la care se adaugă în 2000 accente autoritare, precum și tema favorită din discursul liderilor acestui partid: drepturile minorității maghiare din Transilvania, temă ce îl opune UDMR, putem să bănuim că această concentrare de voturi în regiunile Transilvaniei (acolo unde populația este mai sensibilă la temele revizionismului maghiar) își găsește explicația în acumularea unor tensiuni mocnite între majoritarii și minoritarii din Ardeal. De fapt această frustrare inter-etnică s-ar fi putut acumula în condițiile în care UDMR a fost pentru prima oară la guvernare (în coaliție) după 1990, o experiență nouă și controversată pentru majoritatea populației.

Alianța dintre UDMR și CDR la guvernare nu este menționată întâmplător aici. Multe din datele culese în timpul campaniei electorale, dar și votul efectiv au arătat că *PRM a putut să câștige voturile celor nemulțumiți de CDR, care au votat CDR în anul 1996*. Ipoteza a șocat la prima vedere, dar ea este confirmată chiar și de analize la nivel regional. Corelația dintre votul pentru CDR în 1996 și votul pentru PRM în 2000 este de 0,28. Ceea ce înseamnă statistic că, cu cât votul pentru CDR96 a fost mai mare într-o localitate, cu atât votul pentru PRM a fost mai mare în aceeași localitate. Din nou coeficientul de corelație nu este relevant pentru această situație globală. Coeficienții de corelație pe regiuni arată că, în fond, corelația a fost mare între aceste două variabile mai ales în Transilvania 0,5 și Crișana-Maramureș 0,28.

Corelația este mare în aceste regiuni iar aici CDR a avut un scor peste medie în 1996. De altfel corelația între ponderea PRM și ponderea maghiarilor, la nivel de localitate, arată că în aceste regiuni, Transilvania și Crișana Maramureș, ea este semnificativă ca magnitudine. Este la fel de adevărat că acestea sunt regiunile cu pondere mare a populației maghiare.

Ceea ce de fapt a ridicat numeroase semne de întrebare, de această dată doar în rândul specialiștilor, este contradicția dintre modelul cultural al convieţuirii multi-etnice și al toleranței, consacrat pentru zona de Vest (Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș), și posibilitatea ca un partid ca PRM, ale cărui mesaje,

Tabelul 2 Județele cu pondere PRM peste media la nivel național

Județ	Pondere PRM
GORJ	28,7%
TULCEA	28,7%
ARAD	27,1%
MEHEDINȚI	26,1%
BISTRIȚA-NĂSĂUD	26,0%
ARGEȘ	24,6%
HUNEDOARA	24,4%
OLT	23,7%
ALBA	23,5%
MARAMUREȘ	22,1%
ILFOV	21,6%
VÂLCEA	21,6%
NEAMȚ	21,6%
GIURGIU	21,5%
MUREȘ	21,1%
DÂMBOVIȚA	20,7%
CONSTANȚA	20,7%
SIBIU	20,6%
BRĂILA	20,5%
CLUJ	20,4%
DOLJ	19,9%

Sursă: CNS

dincolo de orice discuție despre extremism sau xenofobie, sunt extrem de critice (și pline de suspiciune) la adresa reprezentanților politici ai minorității maghiare din România. Așa cum alte studii au pus în evidență, „pericolul maghiar" era perceput mai pregnant în zonele fostului regat, acolo unde experiența imediată în relațiile cu populația de etnie maghiară este absentă. Datele la nivel de localitate arată în continuare că aceste concluzii ale studiilor inter-etnice nu sunt perimate.

În graficul de mai sus observăm o corelație negativă de magnitudine mare între *votul pentru PRM în Transilvania și Crișana-Maramureș și consistența mediilor de convieţuire multi-etnică*. Există, în aceste zone istorice, localități în care procentul de maghiari este mai mic decât cel la nivelul județului din care face parte localitatea, și zone în care procentul de maghiari într-o localitate este mai mare decât cel corespunzător județului din care face parte localitatea. PRM a câștigat mai multe voturi în primul tip de localități. Spre exemplu, într-o localitate populată majoritar de români din județul Mureș, în care populația maghiară are o pondere importantă, are o probabilitate mai mare să-și direcționeze votul spre PRM. Aceste medii inconsistente, în care contactul imediat cu minoritarii de etnie maghiară este scăzut, dar care reprezintă insule într-o zonă în care ponderea maghiarilor nu este de ignorat, ar fi putut favoriza penetrarea mesajelor pline de suspiciune la adresa maghiarilor pe care PRM le-a lansat. Este la fel de adevărat că, prin participarea UDMR la guvernare, județele administrate de reprezentanți ai guvernului central ce prezentau un interes mai mare pentru UDMR (Mureș, Cluj, Bihor) ar fi putut promova o politică care să favorizeze localitățile componente majoritar maghiare. Aceasta este doar o ipoteză, pe care nu o putem confirma sau infirma. Dar pare plauzibil un model explicativ în care frustarea acumulată pe fondul unor tensiuni etnice întreținute ideologic să fi produs o schimbare a votului către PRM.

Cert este că o corelație mare, la nivel de localitate, între votul pentru PRM 2000 și votul pentru CDR 1996, apare în zona Transilvaniei. Alianța CDR cu UDMR, în cei patru ani de guvernare, se pare că a fost mai degrabă dezamăgitoare pentru românii ardeleni care au votat

Tabelul 3. Corelația între votul pentru CDR 1996 și PRM 2000 la nivel de localitate

Moldova	0,06
Muntenia	0,20
Dobrogea	0,07
Oltenia	-0,01
Crișana Maramureș	0,28
Transilvania	0,50
Banat	0,11
Total	0,28

Sursă: CNS

Fig. 1 Diagrama împrăștierii pe regiuni între votul pentru PRM și ponderea populației maghiare

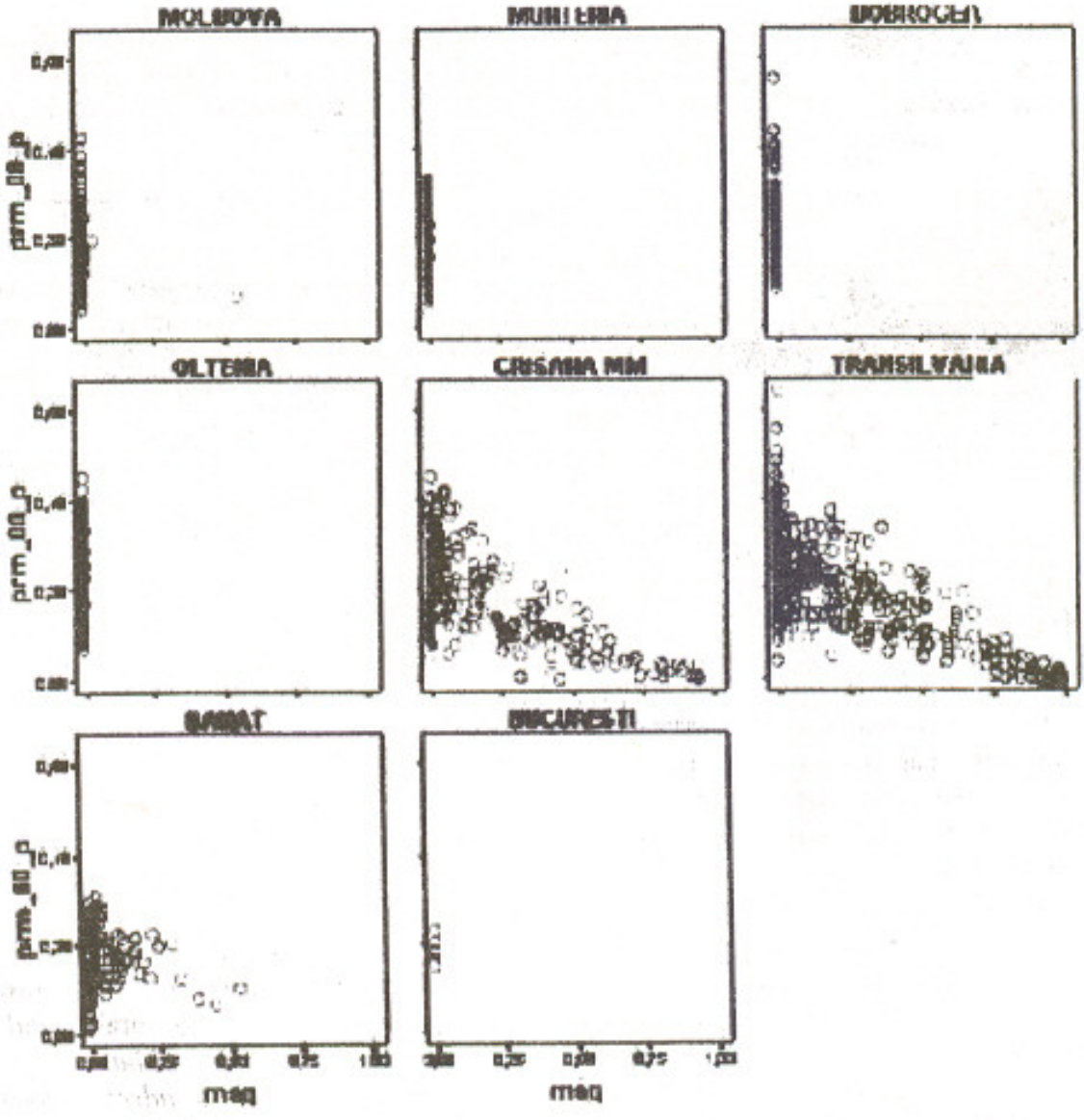

Convenția în 1996. Dezamăgirile mari produc schimbări mari de opțiune. Între CDR din 1996 și PRM din 2000 nu sunt asemănări remarcabile la nivelul mesajului. Poate doar accentele autoritare ale candidaților celor două formațiuni (Constantinescu în 1996 și Vadim în 2000) ar fi putut să apropie discursurile asociate celor două partide. Prezența mai activă a UDMR, din postura de guvernant în teritoriile sensibile ale Vestului României, încurajată cel puțin prin pasivitatea CDR, ar fi putut să trezească frustrări mai mari printre românii din aceste zone.[4]

Dacă ne vom întoarce la corelația dintre votul pentru PRM 2000 și votul pentru CDR

[4] Ipoteza ar putea fi susținută și de creșterea spectaculoasă a PRM în timpul campaniei electorale. Acest partid și-a dublat scorul din sondaje în decurs de trei săptămâni. Creșterea PRM s-a produs așa cum datele arată în detrimentul PDSR. Unii comentatori au remarcat că tendința de creștere a PRM coincide cu perioada în care discuțiile vagi, dar neconfirmate oficial, despre o colaborare post-electorală între PDSR și UDMR au devenit intens mediatizate. Există posibilitatea ca PDSR să fi pierdut „bătălia pentru Ardeal" în această perioadă, iar PRM, recunoscut ca mult mai intransigent în relațiile cu UDMR să fi cules fructele celei de a doua dezamăgiri a românilor ardeleni.

Fig. 2. Corelația dintre votul PRM și tipul de mediu (< 1, români în mediu maghiar; > 1, maghiari în mediu român, raportul dintre procententul de maghiari în localitate și procentul de maghiari în județ) în Transilvania și Crișana = –0,51

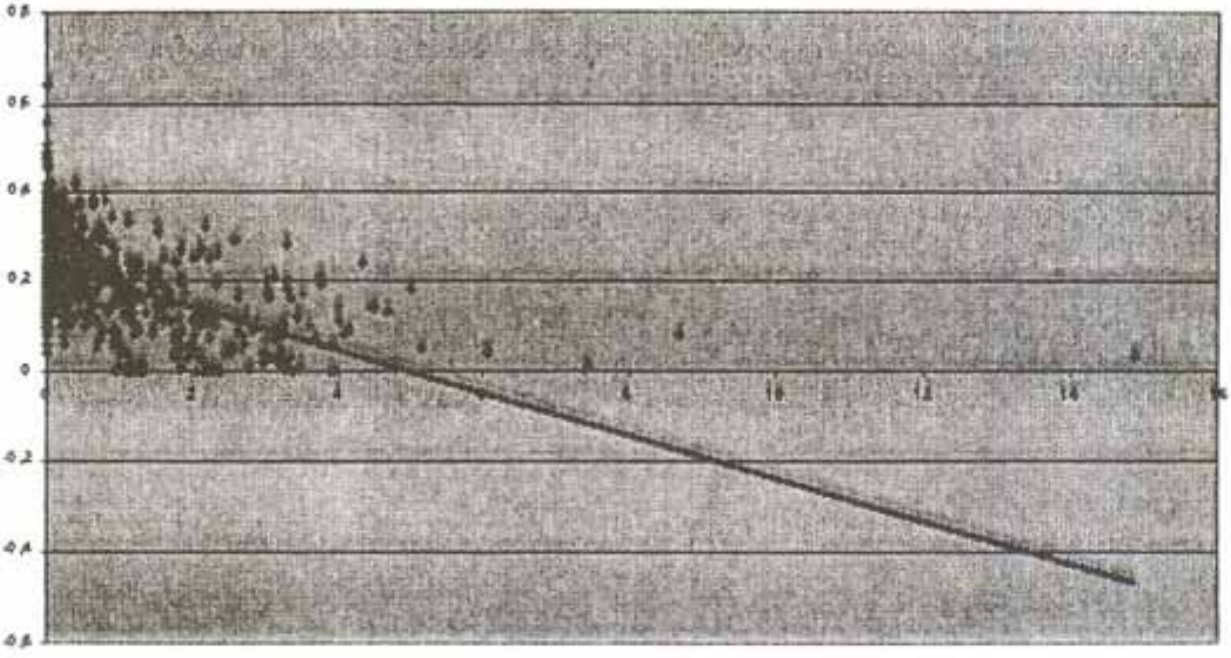

1996, la nivel de localitate, vom observa că, din nou, regiunile mari se dovedesc înșelătoare. Am văzut că această corelație este peste media la nivel național (0,28) în Transilvania și Crișana-Maramureș. În Moldova o asemenea relație pare a fi mai slabă. În realitate, în zona estică a Moldovei formată de județele Botoșani, Vaslui, Iași și Vrancea (recunoscute de altfel printr-un grad ridicat al sărăciei comunitare) corelațiile dintre votul CDR 1996 și PRM 2000 sunt mult peste media la nivel național (vezi tabelul A1 din Anexă). De fapt, dacă studiem corelațiile peste medie, vom observa două conglomerate teritoriale în care corelația dintre PRM 2000 și CDR 1996 este mare – *banda Est* a Moldovei (Botoșani, Iași, Vaslui, Vrancea) și *diagonala maghiară* a Transilvaniei (Bihor, Sălaj, Mureș, Harghita, Covasna, Brașov). Să mai observăm că în majoritatea acestor județe, *CDR*, altfel învingător detașat în alegerile din 1996, *nu a obținut locul I*. Cele două observații conjugate ne trimit spre ipoteza că frustrarea, acumulată după guvernarea CDR, a fost cu atât mai mare acolo unde CDR în 1996 nu a fost favorit. Banda estică a Moldovei nu a fost niciodată un fief al CDR, așa cum arată studiile electorale realizate din 1990 până în prezent. Totuși victoria globală a CDR din 1996 s-a datorat și cuceririi unei părți semnificative din electoratul (în special urban) al acestei zone. Se știe că CDR a reprezentat în 1996 o speranță pentru câteva milioane bune de alegători. Mulți dintre aceștia au votat atunci împotriva PDSR și votul lor pentru CDR nu era neapărat un vot consolidat, ci mai curând unul conjunctural. *Votul conjunctural pentru CDR din banda estică a Moldovei, ca protest la adresa guvernării PDSR de până în 1996 s-a putut converti ușor într-un vot PRM, o opțiune nouă din punct de vedere al experienței guvernării*. Această conversie a fost favorizată și de mesajul încărcat de semnificații autoritare al PRM care venea în toamna lui 2000 pe fondul unui sentiment de destructurare a autorității (expresia cea mai vizibilă era de exemplu generalizată).

În cazul diagonalei maghiare o parte din explicații le-am oferit mai sus. Sigur că ele nu sunt valabile pentru Brașov, unde populația maghiară nu are o pondere atât de importantă (aici poate fi mai degrabă vorba de restructurările industriale sau amenințarea restructurărilor industriale din perioada 1996-2000). În același timp, diagonala maghiară nu include

județul Cluj. Acest lucru este ușor explicabil. Câștigul PRM în acest județ nu s-a datorat CDR, ci s-a făcut pe filiera PUNR (partid centrat în Cluj ale cărui simpatii au fost absorbite de PRM prin persoana primarului municipiului Cluj Napoca). CDR a pierdut aici în favoarea PDSR, care a avut o organizație puternică și persuasivă.

Deși decalajul dintre urban și rural nu este foarte mare în cazul PRM, există o diferență de 2% în favoarea mediului urban, care confirmă ascensiunea acestui partid în zone în care CDR s-a aflat pe val în 1996. Să mai remarcăm că PRM a avut un câștig de voturi substanțial în 2000 față de 1996, și practic nu există nici un județ în care să fi luat mai puține voturi față de alegerile precedente. Totuși, un câștig de voturi peste media la nivel național este înregistrat de PRM în zona compactă central-estică a Transilvaniei, dar și în zona Sud-Vest (Oltenia și o parte din Banat), poate nu întâmplător acolo unde este concentrat sectorul minier și metalurgic, care au avut cel mai mult de suferit în ultimul deceniu al guvernărilor PDSR și CDR.

PDSR

PDSR este câștigătorul alegerilor din noiembrie 2000, la un scor sub așteptările măsurătorilor pre-electorale. Scăderea PDSR a fost însoțită în aceeași perioadă de final a campaniei electorale de creșterea PRM. Față de 1996 PDSR câștigă aproape 1,4 milioane de voturi, iar ca pondere, câștigul este de aproximativ 15%.

Regiunile recunoscute ca fief electoral al PDSR nu se schimbă din 1996 până în 2000: Moldova, Muntenia și Oltenia. O creștere mai mare în raport cu media este înregistrată de PDSR în Dobrogea și București, chiar dacă nu există o dominație clară a acestui partid în regiunile respective. Și în Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș apar ușoare creșteri față de 1996 în raport cu media. Sigur că în regiunile vestice, creșterea PDSR nu poate fi la fel de mare și din cauza unor constrângeri structurale: există un partid dominant, UDMR, pentru anumite zone care absoarbe o parte constantă de voturi. Alte constrângeri le-am discutat mai sus pentru cazul PRM și ele țin de

Tabelul 4. Ponderea PDSR pe regiuni istorice 1996-2000

	1996	2000
Moldova	31,2%	48,4%
Muntenia	29,8%	46,7%
Dobrogea	17,4%	33,3%
Oltenia	27,4%	46,9%
Crișana Maramureș	13,5%	21,4%
Transilvania	11,1%	21,0%
Banat	12,3%	25,1%
București	15,3%	34,4%
Total	21,5%	36,7%

Sursă: CNS

modificarea mesajului PDSR pe axa națională (să le spunem constrângeri de imagine, având în vedere deficitul în legitimarea externă a partidului la guvernare, pe care a încercat să-l suplinească printr-un mesaj naționalist moderat), permițând astfel ocuparea unei nișe mai mari în Ardeal Partidului România Mare.

PDSR rămâne un partid al satelor. Decalajul dintre voturile obținute de partid în rural și în urban este încă foarte mare -aproximativ 14% în 1996 și 10% în 2000. În termeni relativi, decalajul a scăzut din 1996 până în 2000: diferența dintre cele două medii rezidențiale, raportată la scorul total, scade de la 47% la 39%.

Tabelul 6 arată că în medie pe fiecare regiune se reduce decalajul dintre urban și rural între 1996 și 2000, unele dintre ele chiar

Tabelul 5. Ponderea PDSR pe medii rezidențiale

	1996	2000
Urban	15,6%	32,3%
Rural	29,6%	42,5%
Total	21,5%	36,7%
Decalaj urban-rural	47,4%	38,8%

Sursă: CNS

Tabelul 6. Decalajul urban-rural pentru ponderea PDSR pe regiuni 1996-2000

MOLDOVA	2000	29%
	1996	65%
MUNTENIA	2000	15%
	1996	61%
DOBROGEA	2000	30%
	1996	85%
OLTENIA	2000	22%
	1996	67%
CRIȘANA-MARAMUREȘ	2000	21%
	1996	61%
TRANSILVANIA	2000	-9%
	1996	22%
BANAT	2000	14%
	1996	43%

Sursă: CNS

generând spectaculoase descreșteri: Muntenia, Dobrogea, Oltenia, Crișana-Maramureș, Transilvania, Banat. În Transilvania ponderea în rural a PDSR este chiar mai mică decât în urban în anul 2000, deci se inversează raportul. Aparent, câștigul PDSR din 2000 de aproape 1,6 milioane de voturi se realizează pe seama mediului urban. Ar fi important de știut totuși, care este sursa acestor opțiuni. Există o schimbare predominantă a votului de la un partid spre PDSR. În mediul urban în 1996 dominau CDR și USD (PD+PSDR), deci ar fi de așteptat ca sursa voturilor pentru PDSR să fie unul din aceste partide. Mai puțin probabil ca voturile să fi venit din direcția electoratului CDR și mai probabil ca transferul să se fi făcut dinspre USD/PD, având în vedere orientarea ideologică mai apropiată a celor două formațiuni în discuție, din care una este originea, cealaltă destinația. O altă sursă a creșterii PDSR ar putea fi identificată între cei care nu au participat la vot în 1996, deși rata participării a fost mai mare la alegerile generale din acel moment decât cea din 2000. Graficul de mai jos arată că există o corelație negativă (-0,28) la nivel de localitate între votul pentru PDSR în 2000 și rata participării în 1996. Cu alte cuvinte există o tendință statistică ce arată că, în medie, PDSR a câștigat mai mult în localitățile în care prezența la vot a fost scăzută în anul 1996. Nu există diferențe între mediile urban și rural pentru această corelație, ceea ce înseamnă că diferențele de participare, pentru aceste medii de rezidență, nu intervin în relația dintre votul pentru PDSR și rata participării din 1996. Pe regiuni, corelațiile negative mari apar în Moldova și Transilvania, unde rata participării nu a fost în 1996 sub media la nivel național. O corelație pozitivă mare apare în Banat. Cu alte cuvinte, aici PDSR a câștigat mai mult în localitățile cu o participare ridicată în 1996. Toate acestea ne permit să avansăm ipoteza că, o parte din cei care dezamăgiți de PDSR în 1996 s-au abținut să voteze, s-au r-întors acum să-și exprime votul pentru această formațiune. Corelația dintre votul pentru USD în 1996 și votul pentru PDSR în 2000 în mediul urban este, de asemenea, destul de mare (0,24), *ceea ce arată că într-adevăr câștigul PDSR a fost din urban de la partide apropiate ca ideologie și din localitățile urbane sau rurale în care o parte din populație s-a abținut să voteze în 1996.*

Pe regiuni se pare că această creștere a PDSR a avut loc în defavoarea USD în Crișana Maramureș și în defavoarea CDR și USD Transilvania (corelații mari între votul PDSR din 2000 și votul pentru celelalte două partide în 1996).

Cluj, Covasna, Harghita, Mureș și Sălaj sunt județele din Transilvania în care apar coeficienții de corelație cei mai mari (și pozitivi) între votul pentru PDSR în anul 2000 și votul pentru CDR în anul 1996. Se dovedește ceea ce afirmam mai sus, că în județul Cluj, CDR a pierdut în favoarea PDSR și nu a PRM, comparativ cu 1996. În județele de pe diagonala maghiară a Transilvaniei câștigă atât PDSR cât și PRM în defavoarea CDR din 1996, dar evident creșterile cele mai spectaculoase sunt înregistrate de PRM.

PDSR își menține deci fief-ul electoral, câștigă substanțial în mediul urban, deși rămâne un partid al satelor (dar se micșorează decalajele uriașe din 1996), ceea ce ar însemna pe de o parte că PDSR și-a îmbunătățit comunicarea cu orășenii (mai ales prin media), dar și că restructurările industriale din ultimii 4 ani în mediul urban au provocat pierderi de imagine coaliției CDR aflată la guvernare, care s-au regăsit într-un câștig al PDSR. Cei

Fig. 3. Diagramele împrăștierii: votul pentru USD 1996 și PDSR 2000 pe regiuni

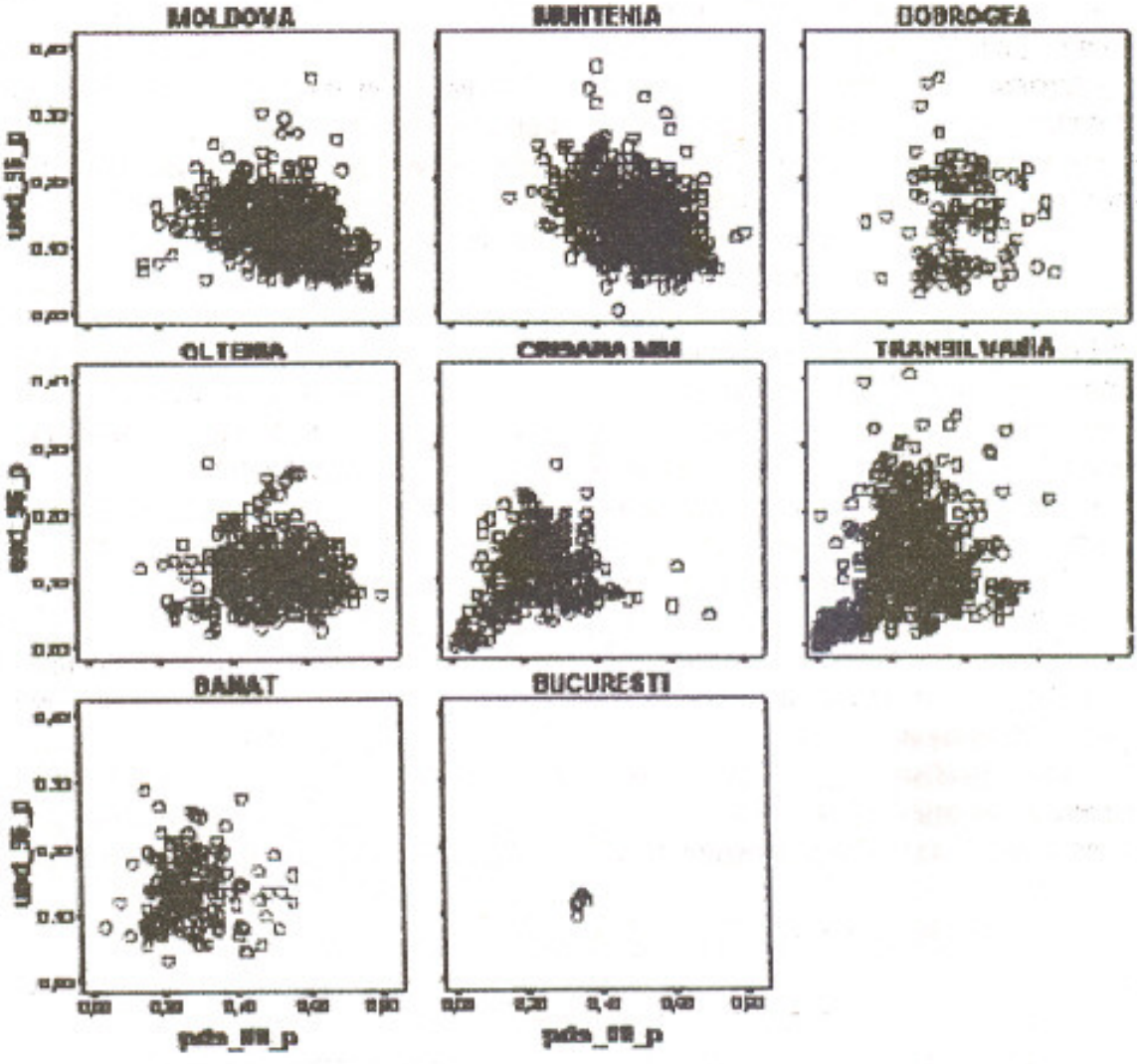

dezamăgiți de PDSR în 1996 și care s-au abținut să voteze au revenit la urne în 2000.[5]

CDR și PD

Așa cum arătam la început, formal nu se mai poate vorbi de un electorat al CDR de comparat între 1996 și 2000 și asta pentru că CDR a parcurs o perioadă de frământări în cei 4 ani în care s-a aflat la guvernare. Mai întâi a fost ieșirea facțiunii numită UFD din CDR și de la guvernare, apoi constituirea ANCD în jurul fostului premier Victor Ciorbea și în final decizia PNL de a candida la locale și la generale pe cont propriu, deci fără umbrela CDR. După această decizie umbrela se reconstituie într-o formă comprimată PNȚ-CD, UFD și ANCD (vorbim de partidele care au reprezentat ceva în electorat) sub denumirea CDR2000. Totuși comparația între CDR din 1996 și CDR

[5] Din păcate aceste afirmații nu pot fi verificate la nivel de individ. Deși există date de la sondajele la urne realizate în 2000 despre schimbarea opțiunii politice față de 1996, acestea nu pot funcționa ca predictori ai schimbării de vreme ce este cunoscută tendința oamenilor de a crea o consistență între votul actual și votul trecut, mai ales când e vorba de partide aflate în zone diferite. Pentru schimbarea votului de la CDR la PRM afirmațiile de mai sus sunt susținute. Pentru schimbarea votului de la cei care nu au votat în 1996 la PDSR în 2000 sau de la USD la PDSR în 2000, datele sondajului la urne nu aduc nici o confirmare. Este suficient să spunem aici că procentul celor care declară că au votat PDSR în 1996 este de aproximativ 38%, iar procentul celor care declară că au votat USD în 1996 este doar de 4% față de 13% cât a fost ponderea reală. Nu putem suspecta că au existat schimbări în structura participării care să fi produs asemenea diferențe.

din 2000 trebuie să plece de la premisa mult mai realistă a unui electorat relativ omogen. Este greu de presupus că PNL, care în fond a candidat separat de CDR2000, (față de 1996) a adunat multe voturi din zone excentrice Convenției din 1996 (poate că o asemenea zonă ar putea fi ApR, partid drastic diminuat în câteva luni până la alegeri).[6] De aceea considerăm că este mai potrivit să comparăm CDR din 1996 cu CDR din 2000 care cuprinde CDR2000, PNL și PNL-Câmpeanu[7]. În ceea ce privește PD o comparație cu USD din 1996 nu prezintă riscuri majore, dat fiind faptul că alianța formată acum 5 ani conținea un partid cu o pondere de aproximativ 1% în opțiunile populației din România și Partidul Democrat. Presupunem deci că ponderea USD din 1996 se datorează aproape în exclusivitate electoratului atras de Partidul Democrat. Motivul pentru care am decis să tratăm cele două formațiuni politice împreună se leagă de destinul comun pe care l-au avut ca partide aflate la guvernare, precum și de unele considerații care au apărut deja mai sus în legătură cu cele două formațiuni în relație cu schimbările suferite de PDSR și PRM.

CDR și PD pot fi considerate marii perdanți ai alegerilor din 2000. Convenția Democrată în fapt a dispărut din peisajul parlamentar pe jumătate (cam 5,6%, cât a obținut CDR 2000), iar Partidul Democrat și-a înjumătățit performanța, față de alegerile generale din 1996. Dacă în 1996 USD obținea în jur de 1,6 milioane de voturi, în 2000, PD nu reușește să atragă la urne decât 750 de mii de simpatizanți, adică o scădere de la aproape 13% la 7%. CDR obținea în 1996 circa 3,7 milioane de voturi și prelua guvernarea, pe când în 2000 obținea în jur de 1,4 milioane de voturi dintre care mai bine jumătate aduse de „aripa liberală", PNL asigurându-și accesul în Parlament în vreme ce alianța intitulată CDR2000 nu întrunește pragul pentru alianțe și rămâne în afara Parlamentului.

Ca și PDSR, CDR își păstrează zonele în care domină în raport cu media: București, Banat și Dobrogea. Numai că scăderile sunt drastice în aceste regiuni, unde CDR își înjumătățește electoratul. Pierderea cea mai mare

Tabelul 7. Ponderea CDR și PD pe regiuni 1996-2000

	CDR		PD	
	1996	2000	1996	2000
Moldova	11,5%	26,4%	13,3%	5,5%
Muntenia	11,1%	28,3%	14,6%	6,9%
Dobrogea	15,4%	33,7%	17,8%	6,8%
Oltenia	9,8%	29,7%	12,2%	6,9%
Crișana Maramureș	13,4%	28,2%	11,5%	8,2%
Transilvania	12,4%	25,3%	11,6%	6,0%
Banat	19,7%	41,7%	12,9%	9,4%
București	22,6%	47,0%	11,5%	10,9%
Total	13,2%	30,1%	12,9%	7,0%

Sursă: CNS

[6] Chiar și așa este mai probabil că ApR a pierdut mai mult în favoarea PDSR cu care avea afinități ideologice mai mari. De asemenea, ApR însuși la un moment dat se pare că aduna simpatii din zona dezamăgiților care au votat CDR în 1996.

[7] Motivul pentru care includem și PNL-Câmpeanu ține mai degrabă de o corectitudine procedurală. Așa cum am arătat, în alt loc există analize ale datelor alegerilor din 2000 la nivel de localitate care demonstrează ca PNL-Câmpeanu a câștigat un scor mult peste așteptări din confuzia de semne electorale cu PNL. Este foarte probabil ca 70-80% din cei care au votat cu PNL-Câmpeanu au intenționat să voteze cu PNL.

apare în Oltenia unde aproximativ o treime din ponderea din 1996 se mai regasește în 2000. De asemenea, dominația în Dobrogea este mult mai puțin evidentă în 2000 față de 1996. Interesant la PD este pierderea și câștigarea unor vechi și noi regiuni de influență, care practic schimbă structurile teritoriale ale partidului. Dacă în 1996, PD domina față de medie în Dobrogea, Muntenia și chiar în Moldova, decalajele fiind relativ mici, în 2000 nici una dintre aceste zone nu mai rămâne în structura de dominanță. Apar Crișana Maramureș, Banat (în special Caraș Severin) și București. Această dinamică nu este lipsită de interes, deoarece Partidul Democrat a obținut un scor bun (aproximativ 12%) la alegerile locale din 2000 dar nu și-a conservat decât în câteva zone voturile de la locale. Zonele de influență ale PD sunt în fapt marcate de succesul de la locale: Primăria din Oradea, Primăria Bucureștilor și județul Caraș-Severin plasat între zonele cu performanță foarte bună a PD la alegerile locale din iunie 2000.

Decalajele urban-rural se măresc considerabil pentru CDR și PD. În cazul CDR acest decalaj rămâne foarte mare: formațiunea obține în urban plus 41% din totalul voturilor sale față de rural. În cazul PD decalajul este mai mic, dar se pare că ambele formațiuni care au guvernat între 1996-2000 pierd semnificativ în rural.

În general, decalajele pe regiuni se mențin atât pentru CDR cât și pentru PD. Dacă în

Tabelul 8. Ponderea CDR și PD pe medii de rezidență

	PD		CDR	
	1996	**2000**	**1996**	**2000**
Urban	13,3%	7,8%	35,7%	16,2%
Rural	12,3%	6,0%	22,7%	9,2%
Total	12,9%	7,0%	30,2%	13,2%
Decalaj urban-rural	18%	27%	36%	41%

Sursă: CNS

Tabelul 9. Decalajul urban-rural pentru ponderea CDR și PD pe regiuni 1996-2000

		CDR	PD
MOLDOVA	2000	26,1%	14,7%
	1996	22,8%	4,5%
MUNTENIA	2000	8,6%	-5,6%
	1996	5,6%	-7,4%
DOBROGEA	2000	59,8%	43,8%
	1996	55,9%	50,8%
OLTENIA	2000	20,2%	11,4%
	1996	12,9%	4,6%
CRIȘANA-MARAMUREȘ	2000	17,7%	4,7%
	1996	17,3%	10,4%
TRANSILVANIA	2000	44,4%	30,1%
	1996	41,6%	28,3%
BANAT	2000	40,4%	23,3%
	1996	33,2%	13,7%

Sursă: CNS

cazul CDR decalajul urban-rural se mărește din 1996 până în 2000 pentru toate regiunile, cu magnitudinea maximă în cazul Banatului, la PD decalajul este invers în Muntenia (și se menține de la un moment electoral la altul) și scade în Crișana Maramureș de la 10,4% la 4,7%, precum și în Dobrogea de la 50,8% la 43,8%. Cazul Dobrogei este interesant pentru că acesta este un fief pierdut al PD din momentul în care întreaga organizație județeană Constanța se înscrie în PNL. La locale, PD obține un scor bun în Dobrogea (în special în Constanța), dar pierde municipiul Constanța menținându-și doar mediul rural. Așadar în unele cazuri PD pierde în mediul urban echilibrând decalajul dintre sat și oraș, iar în alte cazuri pierde în mediul rural mărind decalajul dintre voturile de la sat și cele de la oraș.

La CDR apare un efect similar cu cel observat în cazul PDSR. În localitățile în care rata participării a fost scăzută în 2000, CDR a obținut mai multe voturi în 1996 (coeficient de corelație de -0,19). Acest efect este pregnant în mediul rural și mai puțin vizibil în mediul urban (rata participării nu diferă semnificativ între oraș și sat în anul 2000). Aceasta ne permite să formulăm ipoteza că o parte din cei care au votat CDR în 1996 și-au exprimat protestul sau dezamăgirea față de guvernarea acestei formațiuni prin neprezentare la vot. Efectul este mai vizibil la nivel regional în Moldova, Crișana-Maramureș și în special Transilvania, așa cum se poate vedea din diagramele împrăștierii de mai sus.

Cu excepția județului Caraș Severin în cazul Partidului Democrat, CDR și PD pierd semnificativ voturi față de 1996. În unele județe pierderile sunt mai mari, în alte sunt mai mici. În harta 4 din Anexă se poate observa că PD pierde mai puțin într-o zonă compactă din Crișana-Maramureș și în zona Sud-Vest care cuprinde județele Olteniei, bazinul carbonifer

Fig. 4. Diagramele împrăștierii pentru ponderea CDR în 1996 și rata participării în 2000 pe localități

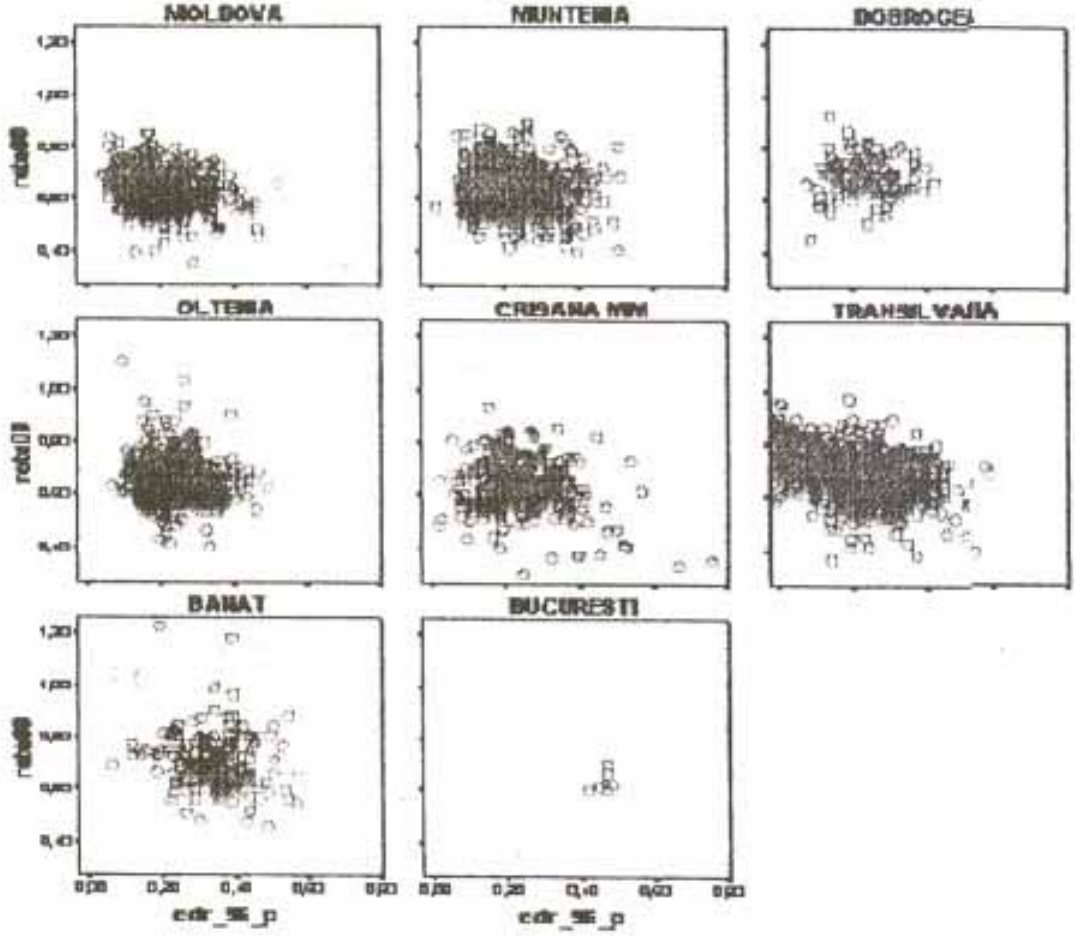

Hunedoara-Gorj și Caraș-Severin. În general însă, se poate observa că în județele în care PD a obținut performanțe bune la alegerile locale: Bihor, Caraș-Severin, Argeș, Vaslui, București, ș.a. prin alegerea primarului de municipiu, pierderile sunt mai mici.[8] Pe harta 3 din Anexă se poate vedea că piederile mai mici suferite de CDR sunt înregistrate în județele din Transilvania și cele din Crișana-Maramureș plus județul Timiș. De asemenea, pierderi mai mici sunt înregistrate și în zona compactă a Moldovei de Nord. Totuși scorurile globale obținute de CDR sunt mult mai mici decât cele din 1996.

În loc de concluzii

1. Am încercat în acest material să abordăm într-o dinamică temporală și regională opțiunile politice ale românilor având ca referință alegerile din 1996 și alegerile din 2000, precum și diverse tipuri de diviziuni cultural-istorice și administrative. Demersul poate dezvălui câteva aspecte care ne trimit spre ipoteze interesante, unele confirmate de alte tipuri de date, altele ce ar putea rămâne în centrul atenției cercetătorului.

2. PDSR și PRM sunt principalii beneficiari ai schimbărilor opțiunile politice petrecute între 1996 și 2000. PDSR rămâne un partid al satelor, cu un consistent avans în mediul urban la alegerile din 2000 care a micșorat practic decalajul de opțiuni între cele două medii de rezidență. De asemenea PDSR înregistrează în perioada de referință un câștig în zone geografice în care după 1990 votul pentru partidele de orientare liberală era predominant. PRM este marea surpriză a alegerilor din 2000. Votul pentru PRM este un vot al frustrării cu dublă motivație: în zona Ardealului este probabil că votul pentru CDR din 1996 s-a convertit în vot pentru PRM, pe fondul unei dezamăgiri a sentimentelor naționale, în banda estică a Moldovei, unde CDR nu a fost niciodată popular, dar a înregistrat o ascensiune în 1996, dezamăgirea a făcut posibilă conversia opțiunii CDR-PRM.

3. CDR și PD sunt marii pierzători ai alegerilor din 2000. Ambele partide aflate la guvernare între 1996 și 2000, se erodează puternic în toate regiunile pe care altădată le dominau. CDR pierde de exemplu Bucureștiul, dar pierde opțiuni altă dată tranșant orientate în Ardeal și Banat. PD își schimbă structura regională a votului și pierde în zonele urbane în defavoarea PDSR. PD totuși fructifică cel mai bine votul de la alegerile locale din iunie 2000 când s-a situat pe al doilea loc după PDSR.

ABSTRACT

Is voting behavior depending on geography? What can we learn from the last elections as compared with 1996? By studying changes of voting profile on regions we can disclose hidden significances of political options. For instance why voting PRM in 2000 is highly correlating to voting CDR in 1996 in some Western areas and in the Eastern poverty strip? Different motives could be deppicted for the two cases, even though there is a single „voting engine": frustration. While for Transilvania it seems that nationalistic sentiments were dissapointed by CDR governance, in Eastern Moldavia, CDR has never been so popular. Negative options in 1996 (against PDSR), which CDR mostly benefited from, easily converted to voting for PRM. The lesson is: high level of expectancies bring about high level of dissapointment/frustration and negative votes are eventually changing to protest (the core message of some parties like PRM).

[8] PD are o capacitate bună de mobilizare în momentele electorale. În special la alegerile locale PD a obținut, la ultimele două runde, performanțe foarte bune pe care a reușit să le conserve, total sau parțial, la alegerile generale. Este probabil partidul care se bazează cel mai mult pe forța organizațiilor locale.

ANEXĂ Tabel A1: Corelații dintre votul pentru CDR 1996 și votul pentru PRM 2000 pe județe. Locul ocupat de CDR în 1996 pe județe.

județ	**corelație**	**rang CDR96**
COVASNA	0,914439	3
HARGHITA	0,786627	4
SĂLAJ	0,633077	2
BIHOR	0,610106	1
BRAȘOV	0,587793	1
GIURGIU	0,466094	2
IAȘI	0,465744	1
BRĂILA	0,452915	2
VASLUI	0,438759	2
BOTOȘANI	0,386766	2
BUZĂU	0,351236	2
GALAȚI	0,346603	1
TELEORMAN	0,345015	2
MUREȘ	0,344161	3
VRANCEA	0,331791	2
ARGEȘ	0,289354	2
VÂLCEA	0,268736	1
BISTRIȚA-NĂSĂUD	0,248669	1
BACĂU	0,243948	1
ALBA	0,239886	1
PRAHOVA	0,22898	1
GORJ	0,224822	2
SATU MARE	0,214469	1
ILFOV	0,210601	1
OLT	0,210235	2
MEHEDINȚI	0,20798	1
CLUJ	0,195704	1
ARAD	0,177873	1
SIBIU	0,168233	1
TIMIȘ	0,142795	1
MARAMUREȘ	0,142643	1
DOLJ	0,130491	1
IALOMIȚA	0,129588	2
CONSTANȚA	0,122154	1
TULCEA	0,10812	1
NEAMȚ	0,094837	2
DÂMBOVIȚA	0,078793	2
SUCEAVA	0,077792	2
CARAȘ-SEVERIN	0,007437	1
HUNEDOARA	-0,04537	1
CĂLĂRAȘI	-0,05513	2
MUNICIPIUL BUCUREȘTI	-0,90267	1

Harta 1:
Dinamica votului pentru PRM 1996-2000, raportul dintre ponderea obținută în 2000 și ponderea obținută în 1996
(zonele închise marchează raporturi peste medie, iar zonele deschise marchează raporturi sub medie)

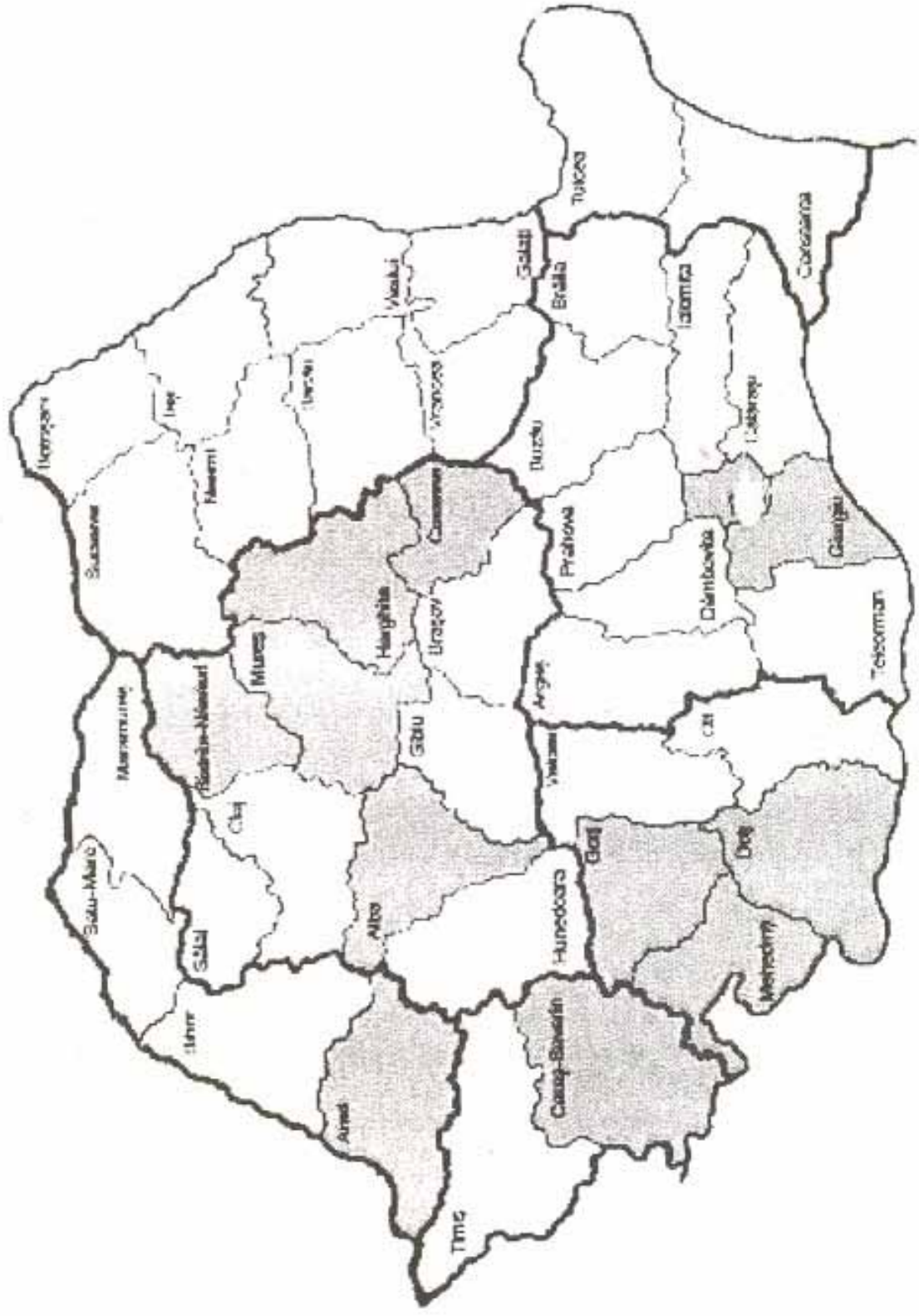

Harta 2:
Dinamica voului pentru PDSR 1996-2000, raportul dintre ponderea obținută în 2000 și ponderea obținută în 1996
(zonele închise marchează raporturi peste medie, iar zonele deschise marchează raporturi sub medie)

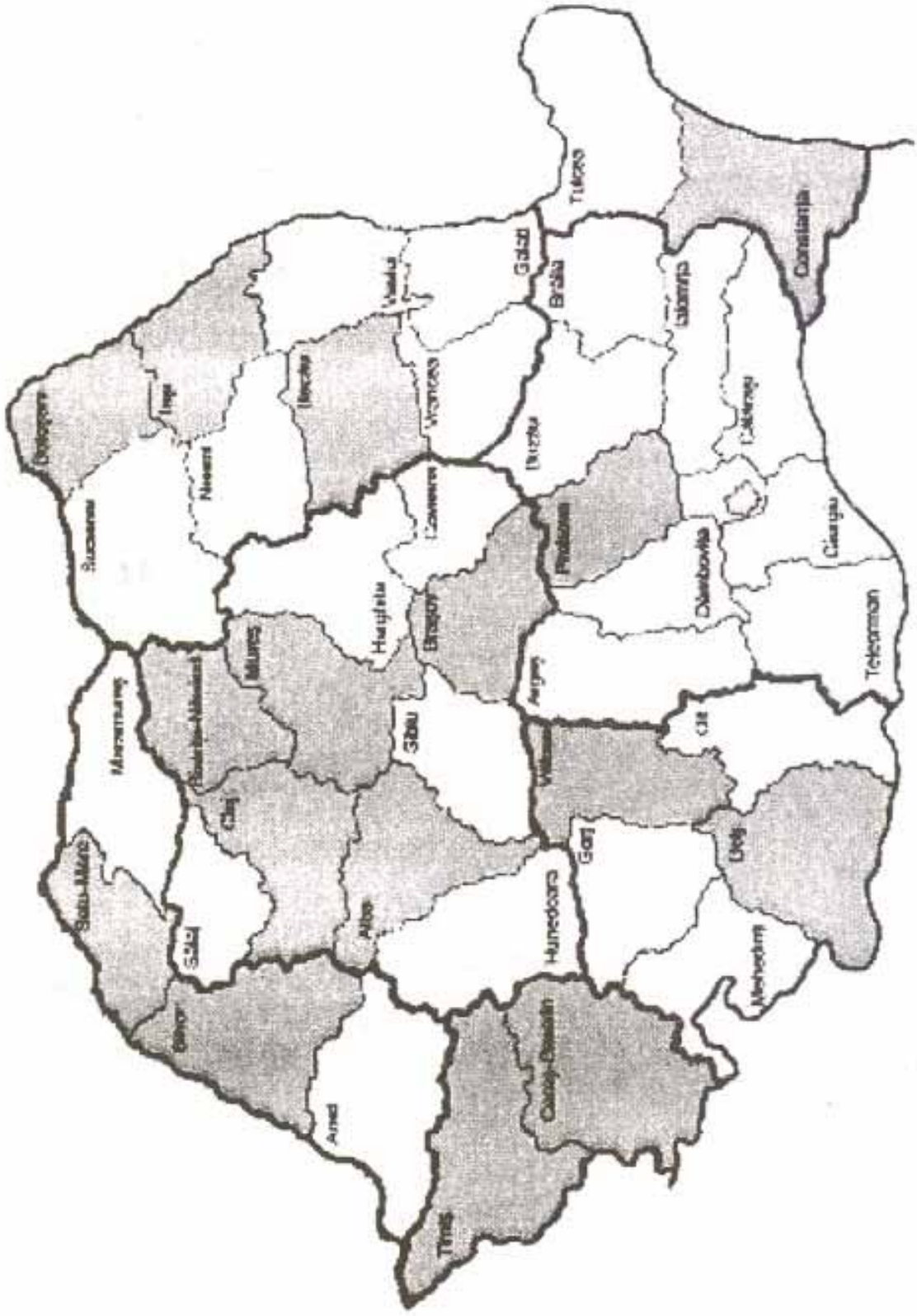

Harta 3:
Dinamica votului pentru CDR 1996-2000, raportul dintre ponderea obținută în 2000 și ponderea obținută în 1996
(zonele închise marchează raporturi peste medie, iar zonele deschise marchează raporturi sub medie)

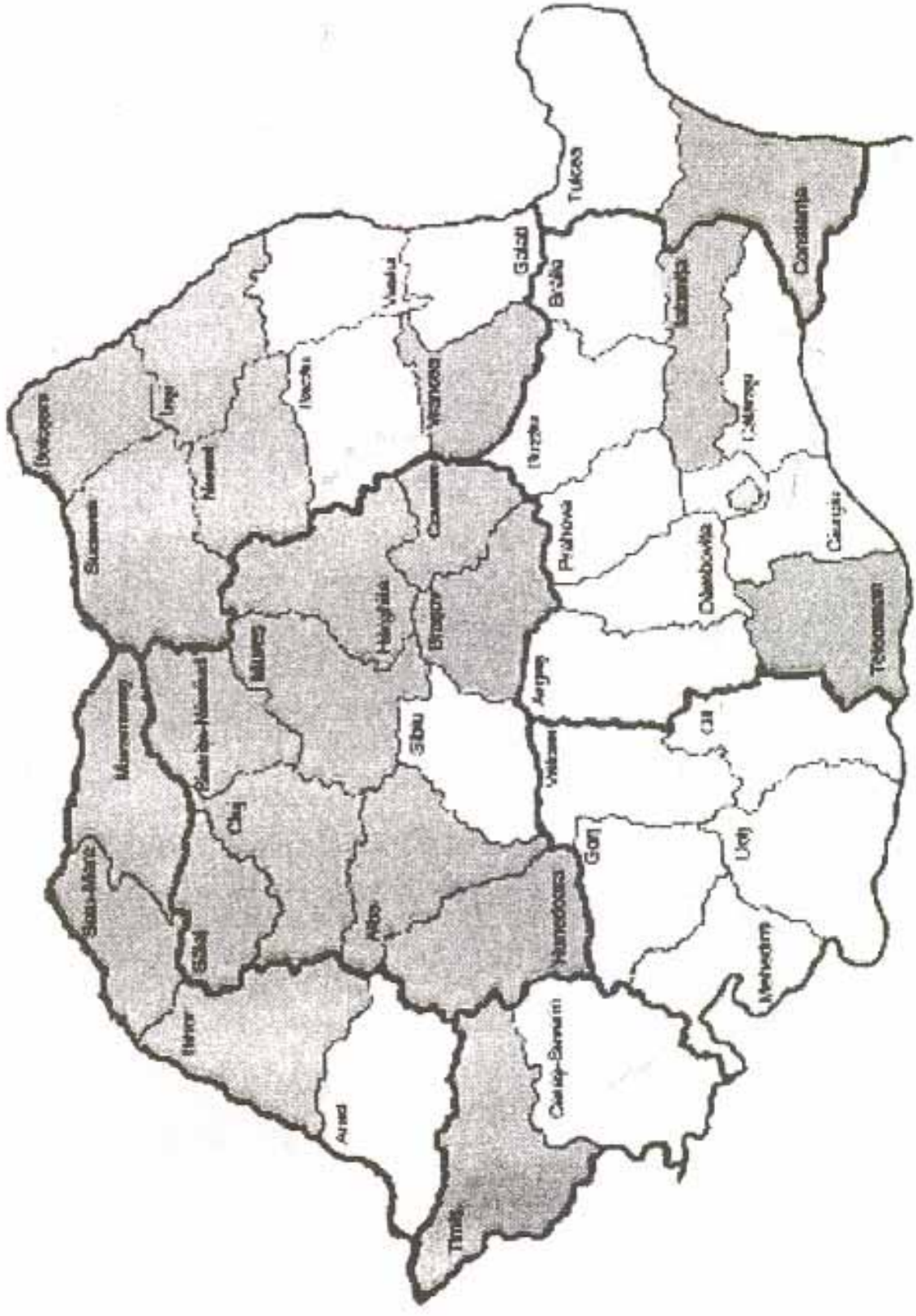
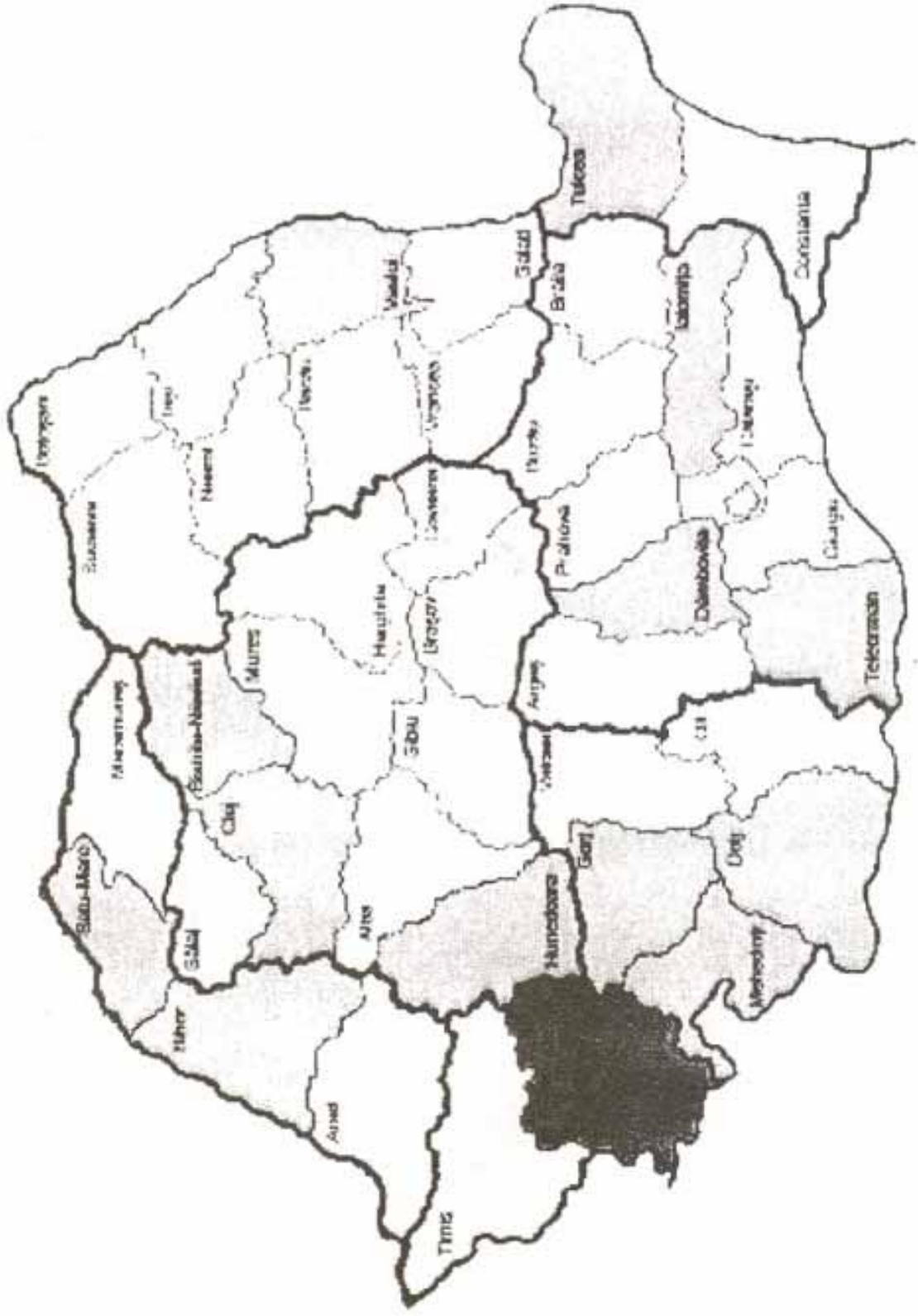
Harta 4:
Dinamica votului pentru PD 1996-2000, raportul dintre ponderea obtinută în 2000 si ponderea obtinută în 1996
(zonele închise marchează raporturi peste medie, iar zonele deschise marchează raporturi sub medie)